

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Οι μαθητές με τυφλοκώφωση, όπως ήδη έχουμε επισημάνει, παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια, ως προς τα χαρακτηριστικά τους, τη νοητική τους ικανότητα, τις κινητικές δεξιότητες και τις ανάγκες τους. Η εκπαίδευση των ατόμων αυτών αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς στο χώρο της ειδικής αγωγής. Η συνεργασία της εκπαιδευτικής ομάδας και των γονέων, αποκτά ιδιαίτερη σημασία κατά το σχεδιασμό του εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές τυφλοκωφούς με επιπρόσθετες αναπηρίες. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του εξατομικευμένου προγράμματος βασίζεται κυρίως στις ατομικές ανάγκες και δεξιότητες του μαθητή παρά στην ιατρική γνωμάτευση.

Κύριος στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να περιγράψει τις στρατηγικές που πρέπει να υλοποιηθούν, ώστε να έχουμε επιτυχή αποτελέσματα στην εφαρμογή του προτεινόμενου αναλυτικού προγράμματος για την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων τυφλοκωφών μαθητών σχολικής ηλικίας. Οι στρατηγικές αυτές είναι:

1. σεβασμός στην προσωπικότητα του μαθητή.
2. οργάνωση του χώρου:
 - χώρος για διδασκαλία 1-1
 - χώρος τάξης
 - χώρος σχολείου
3. οργάνωση της σχολικής ζωής - ανάλυση της συμπεριφοράς - ενθάρρυνση για εκπαίδευση.
4. το περιβάλλον του σπιτιού και η συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση του παιδιού τους.

5.2. ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ.

Η φιλοσοφία του εξατομικευμένου προγράμματος βασίζεται στην ιδέα ότι κάθε μαθητής είναι μοναδικός και όλοι έχουν συμφωνήσει ότι πρέπει να φέρονται με σεβασμό. Ο καθένας, όποιος και εάν είναι αυτός, **αξίζει το σεβασμό και τη φροντίδα, στοιχεία απαραίτητα για τη διατήρηση της αξιοπρέπειάς του.**

Για την υποστήριξη αυτής της φιλοσοφίας, πρέπει όλοι να δεσμευτούμε στα:

1. ο σεβασμός μας να είναι ανεξάρτητος από την αναπηρία.
2. να μην αποκαλύπτουμε εμπιστευτικές πληροφορίες.
3. να φροντίζουμε για την υγεία του.
4. να φροντίζουμε να υπάρχουν ποιοτικές σχέσεις με το προσωπικό που παρέχει φροντίδα.
5. να παρέχουμε ελευθερία ώστε να εκφράζουν τα συναισθήματά τους ελεύθερα.
6. όταν συναντάμε τον τυφλοκωφό συνομιλητή μας να βεβαιωθούμε ότι η συναναστροφή μας παρέχει αμοιβαίο ενδιαφέρον. Το αμοιβαίο ενδιαφέρον είναι η βάση για μια καλή συζήτηση. Είναι αδύνατο να δημιουργήσουμε καλή συναναστροφή με κάποιον που αισθάνεται ότι τον κοιτάζουμε με περιφρόνηση.
7. να αλλάξουμε την επικέντρωσή μας από όσα το παιδί είναι ανίκανο να κάνει σε ότι είναι ικανό. Η μικρότερη κίνηση ακόμα και η ανάσα του η ίδια μπορεί να αποτελέσει βάση για μια συζήτηση.

5.3. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Ο χώρος μέσα στον οποίο ζει και μαθαίνει ένα άτομο αποτελεί βάση της ανάπτυξης των ικανοτήτων του. Η τυφλοκώφωση δημιουργεί από τη φύση της ένα πλήθος αναγκών που χρήζουν αντιμετώπισης. Ανάγκες για επικοινωνία, κινητικότητα και εκμάθηση. Είναι προφανές σε όλους πως ένα ειδικά διαμορφωμένο περιβάλλον μπορεί να παίξει πρωταρχικό ρόλο στην κάλυψη αυτών των αναγκών. Μπορεί να προσφέρει θετικές συναναστροφές και εξερευνήσεις. Οποιοδήποτε περιβάλλον πρέπει να προσαρμοστεί ώστε το τυφλοκωφό παιδί να κατανοεί κάθε σημείο του χώρου και να διαμορφωθεί κατάλληλα, τουλάχιστον στην πιο απλουστευμένη του μορφή, με την προσεκτική διαρρύθμιση των επίπλων. Σιγά σιγά το εγχείρημα αυτό παρουσιάζει μεγαλύτερες απαιτήσεις. Η οργάνωση του χώρου καθιστά το περιβάλλον αναγνωρίσιμο, συνεργάσιμο, ευχάριστο και πιο ενδιαφέρον, ενώ ερωτήματα που απασχολούν το μαθητή, όπως: τι βρίσκεται εκεί; Τι συμβαίνει εκεί; βρίσκουν απάντηση και η επικοινωνία αποκαθίσταται με επιτυχία.

5.3.1. ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Το «δωμάτιο δραστηριοτήτων» αποτελεί μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος μιας γεμάτης μέρας. Στην ουσία αυτό είναι ένα πρόγραμμα ετοιμότητας για μαθητές οι οποίοι λειτουργούν σε ένα εργαστήριο κάτω από επιτήρηση σε καθημερινές δραστηριότητες. Οι αρχικοί στόχοι μέσα στο δωμάτιο είναι η αύξηση της διάρκειας της προσοχής του κάθε μαθητή, η διατήρηση της επιμονής του εκπαιδευτή (10 – 45 λεπτά) στην ανάθεση μιας εργασίας, η ανάπτυξη κατάλληλων συμπεριφορών για το περιβάλλον του δωματίου, και η όσο το δυνατόν αυτόνομη εργασία πρακτικής φύσεως από το παιδί.

Ο μαθητής μέσα στο δωμάτιο δραστηριοτήτων μπορεί να: μαζεύει, διπλώνει, γεμίζει, μετράει, ταιριάζει, διαφοροποιεί, στοιχίζει, κολλάει, βάζει σε σειρά, γυρίζει ανάποδα αντικείμενα, δένει, πιέζει.

Συγκεκριμένες λέξεις που θεωρούνται απαραίτητες και σπουδαίες για να λειτουργήσουμε μέσα σε μια τάξη, όπως οι λέξεις:

- κάτσε
- δούλεψε
- τελείωσε
- παραπάνω
- ξανά

Όταν εισάγετε μια νέα και δύσκολη δραστηριότητα, ο εκπαιδευτής μπορεί να συναναστρέφεται σε 1 – 1 ανταπόκριση με το μαθητή. Γενικά, ο μαθητής ενθαρρύνεται να εργαστεί αυτόνομα με ελάχιστη συναναστροφή με τον εκπαιδευτή. Ο κύριος ρόλος του εκπαιδευτή περιορίζεται στο να:

- διατηρήσει τη σειρά έχοντας πάντα μία αρχή
- δώσει υλικά
- επιτηρήσει τη δουλειά των μαθητών, και
- βοηθήσει όπου είναι απαραίτητο.

Κάθε μαθητής βρίσκεται μέσα στο δωμάτιο εργασίας για περίπου μια ώρα την ημέρα, 4 φορές τη βδομάδα. Ο μαθητής συνήθως πραγματοποιεί μία εργασία για περίπου 40 λεπτά, και εργασίες σε σειρά για περίπου 15 με 20 λεπτά. Η περίοδος αυτή του χρόνου ποικίλλει κατά τη διάρκεια της εβδομάδας. Οι επόμενες εργασίες οργανώνονται για την περίοδο των επόμενων 2 εβδομάδων. Συνήθως επιλέγεται μία δραστηριότητα για το χρονικό διάστημα ενός μήνα και οι δουλειές προγραμματίζονται ανάλογα. Οι μαθητές κάποιες φορές ασχολούνται με «ειδικές δουλειές», όπως είναι να φτιάχνουν πρόχειρο φαγητό σε ένα ενήλικα. Η ίδια εργασία συχνά γίνεται από όλους τους μαθητές με εξαίρεση τους μαθητές που δεν έχουν καθόλου υπολείμματα όρασης.

Σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης των τυφλοκωφών παιδιών αποτελούν και οι δραστηριότητες με την ονομασία « **δουλειές σε σειρά** ». Ως εκπαιδευτές προγραμματίζουμε αυτές τις δουλειές έχοντας 2 συγκεκριμένους στόχους:

1. Ο μαθητής έχει φυσική επαφή με έναν άλλο μαθητή όταν κρατούν ένα στοιχείο.
2. Ο μαθητής αποκτά την εμπειρία «του περιμένω», όταν περιμένει το μαθητή με τον οποίο εργάζεται μαζί να τελειώσει την εργασία του, επειδή λειτουργεί με πιο αργό ρυθμό.

Οι δουλειές σε σειρά μπορούν να πραγματοποιηθούν από γκρουπ των 2, 3 ή 4 παιδιών. Ποικίλουν ως προς το επίπεδο δυσκολίας τους. Πρώτα είναι οι ευκολότερες εργασίες και μετά ακολουθούν οι πιο δύσκολες.

5.3.2. ΟΡΓΑΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Τα τελευταία χρόνια, ο Neilsen απέδειξε στις έρευνες του ότι οι μικρότεροι χώροι είναι καταλληλότεροι για παιδιά με πολλαπλές ειδικές ανάγκες. Ο μικρός χώρος γίνεται εύκολα αντιληπτός γιατί επιτρέπει στο παιδί να αγγίξει τους τοίχους, το πάτωμα και το ταβάνι και να κατασκευάσει στο μυαλό του μια νοερή εικόνα όσων υπάρχουν γύρω του. Έχει παρατηρηθεί ότι οι μαθητές μέσα στα μικρά δωμάτια, κινούνται και εξερευνούν πολύ περισσότερο από ότι στις μεγάλες αίθουσες. Με τις επαναλήψεις, απομνημονεύουν σειρές από διαδοχικές εμπειρίες και δημιουργούν μια εικόνα του δωματίου και είναι ικανοί να προβλέπουν τι υπάρχει εκεί για να το ψηλαφίσουν.

Αν κάποιος από εσάς επιθυμούν να κάνουν παρόμοια συστατικά μέσα στα προγράμματά τους, **σας παρέχουμε μια λίστα οδηγιών**, απαραίτητες για τη «δημιουργία του δωματίου». Η λίστα αυτή δεν μπορεί να περιέχει τα πάντα είναι όμως μια καλή βάση για αρχή.

«Ξεχωρίστε το δωμάτιο εργασίας ως μοναδικό. Εάν έχετε τη δυνατότητα φτιάξτε ένα κομμάτι εκτός περιοχής σε ένα μεγάλο δωμάτιο, και να το χρησιμοποιείτε αποκλειστικά για αυτές τις δουλειές. Να βεβαιωθείτε ότι το δωμάτιό σας είναι καλά φωτισμένο. Πρέπει να έχει μεγάλα τραπέζια και κανονικές καρέκλες. Υποχρεωτικά θα πρέπει να υπάρχει μια καρέκλα για το μαθητή και μια για τον εκπαιδευτή. Τα υλικά της κάθε εργασίας να είναι τοποθετημένα σε ένα μεγάλο κουτί. Σε κάθε κουτί εξωτερικά να αναγράφεται η διαδικασία. Χρησιμοποιήστε ράφια για την τοποθέτηση των κουτιών σε μια δομημένη σειρά. Για κάθε μαθητή θα πρέπει να υπάρχει μια φόρμα συμπλήρωσης η ονομαζόμενη λίστα ελέγχου, στην οποία θα καταγράφεται η πρόοδος των ατομικών του στόχων.»

Δείγμα λίστας ελέγχου.....

ΟΝΟΜΑ:.....
 ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ:.....
 ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΔΟΥΛΕΙΑ: **ξεχωρίζει αντικείμενα με κριτήριο το μέγεθος**
 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ:.....
 ΕΧΟΥΜΕ 4 ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ:.....
 ΑΡΧΙΚΗ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ:.....
 ΠΟΙΑ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΤΑ ΚΑΤΑΦΕΡΕ:.....
 ΠΟΣΟ ΧΡΟΝΟ ΣΕ ΛΕΠΤΑ ΠΑΙΡΝΕΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ:.....
 Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΜΕΡΕΣ:.....
 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ:
 ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ:.....

ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ:

- μεγάλες και μικρές γομολάστιχες
- μεγάλα και μικρά πιατάκια
- μεγάλα και μικρά πλαστικά αντικείμενα
- μεγάλα και μικρά σκληρά αντικείμενα
- τριών μεγεθών πετσέτες
- πολλά είδη ξηρών καρπών
- πολλά μεγέθη από βαζάκια
- πολλά μεγέθη από άσπρα κουμπιά
- αυτοκόλλητα

Υλικά που προτείνουμε για τον εξοπλισμό του δωματίου δραστηριοτήτων:

- Δισκέτες ηλεκτρονικών υπολογιστών, πλαστικά κουτιά, κουτάκια από φωτογραφικά φιλμ.
- Παλαιοί φάκελοι γραφείων, παλαιές κάρτες, ληγμένες πιστωτικές κάρτες, στυλό, μεταλλικά δαχτυλίδια.
- Κουτάκια από παγωτά, χωνάκια παγωτών.
- Κουτιά από παπούτσια.
- Μία φλοκάτη, ένα τετράγωνο απλό χαλί, ένα λινό χαλί.
- Μακαρόνια όλων των ειδών, πατάτες, δοχεία από παιδικές κρέμες, χάρτινες θήκες αυγών, χάρτινες κούπες, αλουμινόχαρτο, ρολά τουαλέτας, όσπρια όλων των ειδών.
- Σκληρά είδη όπως κέρματα, χοντρό ηλεκτρικό καλώδιο, ξηροί καρποί.
- Άδεια μπουκάλια από σπρέι κομμωτηρίου.
- Πινέζες ασφαλείας, ειδικά χαρτονάκια για πίνακες ανακοινώσεων.
- Άδεια μπουκάλια από φάρμακα, το πλαστικό μέρος από τις σύριγγες.

5.3.3. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ – ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ- ΦΩΤΙΣΜΟΣ - ΗΧΟΙ.

Βασιζόμενοι στη σημαντικότητα της αίσθησης της αφής για το τυφλοκωφό άτομο, έχουμε τη δυνατότητα να παρέχουμε ερεθίσματα μέσα στο φυσικό χώρο του σχολείου με στόχο να βοηθήσουν το παιδί να αναπτύξει κατανόηση για όσα το περιβάλλουν.

Οι **ανάγλυφες πλευρές** μιας επιφάνειας είναι πολύ χρήσιμες. Μια ευδιάκριτη γωνία ανάμεσα στον τοίχο και στο πάτωμα, μια μοκέτα που καλύπτει διαφορετικά τμήματα του ίδιου δωματίου, ένα χαλί στο διάδρομο, παρέχουν αποτελεσματικές αντιθέσεις που γίνονται εύκολα αντιληπτές από το παιδί με την αφή. Μέσα από αυτή την εξοικείωση το παιδί κατανοεί το χώρο και προοδευτικά κατακτά τη δεξιότητα του προσανατολισμού.

Χρησιμοποιώντας ανάγλυφες επιφάνειες για τη σηματοδότηση ενός χώρου, το παιδί κινείται με ευχέρεια ψηλαφώντας το συγκεκριμένο σημάδι με τα χέρια ή τα πόδια. Ακολουθώντας για παράδειγμα την κουπαστή μιας σκάλας και ανακαλύπτοντας στο τέλος της ένα άλλο σημάδι, μπορεί να οδηγηθεί σε ένα δωμάτιο αναζητώντας το προσωπικό του ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Σε ανοικτά περιβάλλοντα και για παιδιά που μετακινούνται με αναπηρικές καρέκλες υπάρχει ιδιαίτερη δυσκολία στον προσδιορισμό του χώρου. Τα παιδιά θα πρέπει να είναι ικανά να εξισώσουν το χρόνο μετακίνησης με το μέγεθος της περιοχής. Στα πρώτα στάδια οι εκπαιδευτικοί πρέπει να καθοδηγούν το παιδί όταν κινείται, ώστε να σχηματίσει σωστή αντίληψη για την έκταση του χώρου.

Πολλά είναι τα τυφλοκωφά παιδιά που διαθέτουν υπολείμματα όρασης και υποβοηθούνται από κάποια οπτικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Μερικές από τις παροχές που μπορείτε να φτιάξετε στοχεύουν στη δημιουργία καλά ξεχωριστών χώρων εργασίας, δίνουν σημασία **στα επίπεδα φωτισμού** και στη λειτουργική χρήση των χρωμάτων και των αντιθέσεων,.....

Ακολουθούν μερικές **απλές αλλαγές** οι οποίες μπορούν να γίνουν:

- Τοποθετήστε ρυθμιζόμενους διακόπτες έτσι ώστε να έχετε τον έλεγχο του φωτισμού στις περιοχές εργασίας.
- χρησιμοποιήστε σκιές ή στόρια στα παράθυρα για να ρυθμίσεις το εισερχόμενο φως και την αντανάκλαση.
- Τοποθετήστε μια δυνατή λάμπα, ρυθμιζόμενη με ένα βραχίονα, στο γραφείο του μαθητή.
- παρέχετε επαρκής ποσότητες φωτισμού στους διαδρόμους, στις σκάλες, στην καφετέρια, και στις τάξεις.
- μειώστε την αντανάκλαση και τις βαθιές σκιές με το να φωτίζεται το εντοιχισμένο έπιπλο.
- φωτίστε τις εξωτερικές γωνίες αντικειμένων.

Οι ήχοι που υπάρχουν σε ένα περιβάλλον έχουν μεγάλη σημασία για όσα τυφλοκωφά παιδιά έχουν υπολείμματα ακοής. Το περιβάλλον πρέπει να παρέχει σταθερά σημεία ήχου τα οποία να μπορεί να τα χρησιμοποιήσει το παιδί για να προσανατολιστεί.

- Το ραδιόφωνο.
- Ο κτύπος του ρολογιού.
- Ο ήχος των αυτοκινήτων στο δρόμο.
- Ένα μουσικό παιχνίδι.
- Το παιχνίδι επιλογών που παράγει ήχο.
- Ο ήχος του ενυδρείου.
- Οι φωνές των συμμαθητών του στη διπλανή αίθουσα.

Χρησιμοποιήστε μοκέτες ή άλλο υλικό πατώματος για να βελτιωθεί η ποιότητα του ήχου. Μειώστε το θόρυβο της μηχανής από το αirkοντίσιον.

5.3.4. ΔΩΣΤΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ.

Όλα τα σχολεία πρέπει να:

- δίνουν πρωταρχική σημασία σε θέματα ασφαλείας στην τάξη και στο σχολικό περιβάλλον.
- συζητούν σχετικά με τις διαβάσεις των δρόμων.
- φροντίζουν τα παιδιά να μη συναναστρέφονται με ξένους.
- φροντίζουν για την επιβίβαση των παιδιών στα σχολικά λεωφορεία και για τη δημόσια μεταφορά τους με κατάλληλα οχήματα.

Ωστόσο, παρ όλο που τα προγράμματα των σχολείων παρέχουν αυτή την ασφάλεια στα παιδιά, χρειάζεται να εμβαθύνουμε σχετικές συζητήσεις εξαιτίας των σύνθετων και μοναδικών αναγκών των τυφλοκωφών μαθητών.

5.4. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΖΩΗΣ.

5.4.1. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΠΩΣ ΝΑ ΑΡΧΙΣΕΙΣ.

Η πρώτη ερώτηση που συνήθως συμβαίνει σε ανθρώπους σχετικά με ένα μαθητή που είναι τυφλοκωφός, είναι το **πώς επικοινωνώ με αυτό το μαθητή;**

Άλλες σχετικές ερωτήσεις είναι:

- το πώς θα πρέπει να προσεγγίσω το μαθητή ;
- πώς θα κάνω την παρουσία μου γνωστή στο μαθητή;
- Πώς ο μαθητής θα γνωρίζει ότι είμαι εγώ;

Δεν υπάρχει καμιά σπάνια απάντηση γι αυτές τις ερωτήσεις. Να βρείτε τι δουλεύει, προσπαθώντας με διαφορετικές προσεγγίσεις και αφήνοντας το τυφλοκωφό παιδί να οδηγήσει εσάς στους τρόπους που αυτός ή αυτή επικοινωνεί ή μαθαίνει καλύτερα. Διαφορετικοί μαθητές όχι μόνο προτιμούν διαφορετικές προσεγγίσεις, αλλά μπορεί να ανταποκρίνονται πιο αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες. Θυμηθείτε ότι παρ όλο που οι τυφλοκωφοί μαθητές ίσως εύχονται να συναναστραφούν με εσάς, δεν έχουν το ίδιο είδος πληροφόρησης σχετικά με την παρουσία σας, όπως έχετε εσείς με αυτούς. Επίσης έχετε κατά νου ότι ίσως αυτοί δε θα καλοδέχονται πάντα αυτές τις συναναστροφές.

Γι αυτό η διαδικασία θα πρέπει να είναι αργή και με ευαισθησία. Δώστε σε ένα μαθητή την επιλογή να αποδεχθεί ή να απορρίψει μια συνδιαλλαγή, έτσι ώστε ο μαθητής να έχει μια αί-

σθηση ελέγχου πάνω στην κατάσταση, και να μην τίθεται ύπαρξη βίας για τη συναναστροφή κάθε φορά που προσεγγίζετε το μαθητή.

Γενικά, μπορείτε να κάνετε την πρώτη κίνηση και να παρουσιάσετε ευκαιρίες για επικοινωνία. Ακολουθεί το πώς:

1. να έχετε την προσοχή του μαθητή, προσεγγίστε τον , και δηλώστε την ταυτότητά σας.
2. αφήστε το μαθητή να γνωρίζει ότι είστε εύκαιροι και ότι ενδιαφέρεστε για συναναστροφή με το να φέρνετε το χέρι σας απαλά ανάμεσα στο χέρι του μαθητή, έτσι ώστε το πίσω μέρος του χεριού σας να αγγίζει την παλάμη του μαθητή. Ή αγγίξτε απαλά το πάνω μέρος του ώμου του μαθητή, για να δείξετε την παρουσία σας. Περιμένετε για λίγο χρόνο, μέχρι να δείτε ότι ο μαθητής είναι έτοιμος να συναναστραφεί μαζί σας.
3. θα γνωρίζετε εάν ο μαθητής είναι έτοιμος να επικοινωνήσει παρατηρώντας τις κινήσεις του απέναντι σας ή παρακολουθώντας για αλλαγές στη γλώσσα του σώματος ή στο επίπεδο δραστηριότητας, καθώς ο μαθητής γίνεται ήσυχος.
4. μην αρπάζετε απότομα τον καρπό του μαθητή!

Όταν εργάζεστε με τυφλοκωφούς μαθητές προσπαθήστε **να σκεφτείτε ότι εσείς είστε ένας τυφλοκωφός μαθητής**. Αν δεν μπορούσατε να δείτε και να ακούσετε καλά, τι θα σας βοηθούσε να καταλάβετε τον κόσμο και το περιβάλλον γύρω σας;

Τα κρίσιμα αναγνωριστικά χαρακτηριστικά ενός αντικειμένου, δεν μπορούν να είναι μόνο οπτικά ή ακουστικά. Αντίθετα, η υφή, το μέγεθος και η μυρωδιά μπορεί να είναι βασικά στοιχεία. Καθορίστε τα χαρακτηριστικά τα οποία ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιήσει για να καταλάβει ή να αναγνωρίσει κάτι και βοηθήστε τον να συγκεντρωθεί σε αυτά τα χαρακτηριστικά για μάθηση.

Πώς αναπτύσσουμε ειδικά μέσα επικοινωνίας στο προσυμβολικό στάδιο επικοινωνίας;

Αντιδρούμε απατώντας στη συμπεριφορά, σε κραυγές, κλάματα, χαμόγελο.

Αναπτύσσουμε μιμητικές ικανότητες με αισθητηριοκινητικά παιχνίδια.

Χρησιμοποιούμε απλές αναπαραστάσεις, μέρος του αντικειμένου ή σήματα που συμβολίζουν ολόκληρο το αντικείμενο, χειρονομίες που δηλώνουν ένα γεγονός.

Ενισχύουμε τις φυσικές χειρονομίες που κάνει ένα παιδί για να απαιτήσει ένα αντικείμενο.

Χρησιμοποιούμε απλά νοήματα(νοηματική γλώσσα).

Πώς αναπτύσσουμε ειδικά μέσα επικοινωνίας στο συμβολικό στάδιο επικοινωνίας;

Στο συμβολικό στάδιο επικοινωνίας ο μαθητής έχει την πρότυπη αισθητηριοκινητική ανάπτυξη, δηλαδή έχει κατακτήσει τη μίμηση, την αναπαραστάση και τη μονιμότητα των αντικειμένων. Τότε:

Αναπτύσσουμε χειρονομίες της νοηματικής.

Συνδυάζουμε χειρονομίες φτιάχνοντας φράσεις.

Ανάλογα με το επίπεδο και τις δυνατότητες του παιδιού αναπτύσσουμε την προφορική και τη γραπτή γλώσσα, το Braille, τη Δακτυλογία, τη Tadoma...

Καθώς προσπαθείτε να δημιουργήσετε μια σχέση εμπιστοσύνης και υποστήριξης με το μαθητή, θα είναι σπουδαίο να παρατηρήσετε τι είναι σημαντικό γι αυτόν. Ενεργώντας με αυτόν

τον τρόπο, πιθανώς να βρείτε ότι η αίσθηση της αφής έχει μεγάλη σημασία. Η αφή μπορεί να είναι το βασικό μέσο για ένα παιδί, ώστε να λάβει και να ερμηνεύσει πληροφορία, εάν οι βασικές αισθήσεις της όρασης και της ακοής είναι ελλειμματικές.

Για να αποκτήσετε άνεση στη χρήση της αίσθησης της αφής και για να εργάζεστε ομαλά με ένα τυφλοκωφό μαθητή, θα πρέπει να βρείτε τρόπους για να σας αναγνωρίζει:

1. να φοράτε το ίδιο άρωμα
2. να αγγίζετε το μαθητή στο ίδιο μέρος του σώματός του και κατά τον ίδιο τρόπο.
3. χρησιμοποιείτε ένα φυσικό ή διακριτικό χαρακτηριστικό όπως γυαλιά οράσεως,
4. να φοράτε συνέχεια ένα διακριτικό δαχτυλίδι, ρολόι, ή άλλο χρυσαφικό.
5. χρησιμοποιείτε απτά σύμβολα.
6. δημιουργήστε ένα όνομα σύμβολο για τον εαυτό σας.
7. εάν ο μαθητής μπορεί να σας ακούσει, πείτε του «γεια σου» και δηλώστε έτσι την ταυτότητά σας.
8. εάν ο μαθητής μπορεί να σας δει, αποσπάστε την προσοχή του και δηλώστε την ταυτότητά σας.

5.4.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

5.4.2.1. ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΕΝΑΣ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ΚΑΘΕ ΜΕΡΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ;

Δεχόμαστε ως υπόθεση πως υπάρχουν 20 μαθητές στο σχολείο τυφλοκωφών ηλικίας 6 – 17 ετών. Επειδή τα παιδιά αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς και παρουσιάζουν πολλές ιδιαιτερότητες ήταν πολύ δύσκολο να κάνουμε ομαδοποίηση με κριτήριο την ηλικία τους. Γι αυτό φτιάξαμε 4 ομάδες ανάλογα με τις κινητικές και νοητικές τους ικανότητες. Υπάρχει μέσα σε ομάδα ένα αγόρι 17 ετών και ένα κορίτσι 12 ετών. Μεταξύ των 20 μαθητών οι 7 μαθητές είναι τελείως τυφλοί.

Κάθε μέρα τα παιδιά του σχολείου έχουν τουλάχιστον δύο ατομικές εργασίες με τον αντίστοιχο παρτενέρ σε εξατομικευμένο επίπεδο. Ο παρτενέρ μπορεί να είναι ο δάσκαλος της τάξης, ο βοηθός του δασκάλου, εργοθεραπευτής, γυμναστής, δάσκαλος κινητικότητας,... Η εξατομίκευση του προγράμματος είναι ο μόνος τρόπος ώστε το παιδί να έχει μια προσαρμοσμένη εργασία στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντά του και αυτό του δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας.

Μετά τις ατομικές εργασίες τα παιδιά οργανώνονται σε μικρά γκρουπ των 2 ή 3 ατόμων, μαθαίνοντας έτσι να μοιράζονται την προσοχή του δασκάλου. Τον υπόλοιπο χρόνο μαθαίνουν για το περιβάλλον τους, πηγαίνουν στο γυμναστήριο, ασχολούνται με μουσική, παίρνουν το μπάνιο τους στην πισίνα του σχολείου.

Εκτός από τις ώρες του σχολείου, για τα 12 παιδιά που μένουν μέσα στο ίδρυμα του Κ.Ε.Α.Τ. σαν εσωτερικοί μαθητές, το πρόγραμμα συνεχίζεται. Προετοιμάζουν οι ίδιοι το μεσημεριανό φαγητό με τη βοήθεια εργοθεραπευτών και του ειδικού προσωπικού που παρέχει φροντίδα. Υπάρχουν προγράμματα «ταξιδιών» για επισκέψεις σε κοντινά καταστήματα, πάρκα, διαβάσεις δρόμων, ... Τέλος, θα ήταν σημαντική παράληψη να μην αναφερθούμε στις γιορτές και στα πάρτι γενεθλίων που πάντα εμπεριέχουν την «έκπληξη του δώρου» και τη συμμετοχή όλων των μαθητών.

- Στο σχολείο υπάρχουν 20 παιδιά και συγχρόνως 20 διαφορετικά προγράμματα, ένα για κάθε παιδί.
- Κάθε Παρασκευή η ομάδα των εκπαιδευτών ασχολείται περίπου για μια ώρα παρουσιάζοντας τα προβλήματα και την πρόοδο ενός μόνο παιδιού.

5.4.2.2. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ – ΦΟΡΗΤΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ.

Σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος εκτός από την ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων του τυφλοκωφού μαθητή, είναι να τον βοηθήσει στην κατανόηση της οργάνωσης της ζωής του μέσα στο σχολείο. Κάθε εκπαιδευτικός στοχεύει να διαμορφώσει ένα ημερήσιο πρόγραμμα ικανό ώστε ο μαθητής μετά από κάποιο χρονικό διάστημα να μπορεί να το χρησιμοποιεί μόνος του. Απαραίτητα εργαλεία για την επίτευξη του στόχου αυτού, είναι το **ημερολόγιο και οι φορητοί επικοινωνιακοί πίνακες**.

Το ημερολόγιο είναι ένας επικοινωνιακός πίνακας με τη βοήθεια του οποίου ο μαθητής κατανοεί τη σειρά των δραστηριοτήτων μέσα στη μέρα – εβδομάδα, αποκτώντας έτσι ευελιξία, άνεση και προσδοκία για αυτό που ακολουθεί. Το ημερολόγιο τοίχου μπορεί να είναι κατασκευασμένο από ξύλο ή πλαστικό. Αποτελείται από 7 κάθετες στήλες κουτιών (αναπαριστούν τις μέρες της εβδομάδας) και από (χ) οριζόντιες σειρές κουτιών (αναπαριστούν τις δραστηριότητες της κάθε μέρας). Κάθε κουτί περιέχει ένα «αντικείμενο αναφοράς» ή ένα πικτόγραμμα που είναι εύκολα αναγνωρίσιμο από το παιδί και αναπαριστά μια δραστηριότητα που πρέπει να γίνει.

Τα ημερολόγια είναι χρήσιμα και για τους εκπαιδευτές. Για παράδειγμα επιλέγοντας ένας μαθητής το μαγικό από το ημερολόγιό του, θα πρέπει να πάει στην πισίνα μαζί με το σύμβολο αναφοράς. Έτσι οι υπόλοιποι εκπαιδευτές βλέποντας τι λείπει από το ημερολόγιο του παιδιού γνωρίζουν ανά πάσα στιγμή που βρίσκεται και ποιο πρόγραμμα εκτελεί.

Τα τελευταία χρόνια στην εκπαίδευση των τυφλοκωφών παιδιών χρησιμοποιούνται οι φορητοί επικοινωνιακοί πίνακες. Μπορούμε να τους φανταστούμε σα μικρά ημερολόγια με δραστηριότητες ημέρας. Ο σχεδιαστής πρέπει να εκτιμήσει τις ανάγκες του παιδιού, τις ικανότητες μεταφοράς και τη μέθοδο με την οποία το παιδί θα το χρησιμοποιήσει. Εάν το παιδί έχει τη δυνατότητα να κινηθεί εύκολα, και πρέπει να μεταφέρει τον πίνακα, ο πίνακας θα πρέπει να μην είναι τόσο μεγάλος. Ένας μεγάλος πίνακας μπορεί να φτιαχτεί και στα 2 μέρη έτσι ώστε να τυλιγεται στο μέγεθος και στο σχήμα ενός κανονικού βιβλίου. Αυτό διπλασιάζει το χώρο πάνω στον πίνακα επιτρέποντας για περισσότερο λεξιλόγιο.

Τα στοιχεία του μπορούν να περιλαμβάνονται στις παρακάτω φόρμες:

- Φωτογραφίες
- εικόνες
- σύμβολα - πικτογραφήματα
- λέξεις
- το αλφάβητο και
- οποιοσδήποτε συνδυασμός απ τα παραπάνω.

Όταν ο σχεδιαστής αποφασίσει για το τι στοιχεία θα τοποθετήσει επάνω στον πίνακα είναι καλό να έχει υπόψη του τα παρακάτω:

- Εάν χρησιμοποιήσει φωτογραφίες, εικόνες ή σύμβολα, πάντοτε πρέπει να γράφει μια λέξη από κάτω. Έτσι θα είναι σίγουρος για το όνομα του στοιχείου και αυτό θα μπορεί να χρησιμοποιείται πιο εύκολα. Άνθρωποι οι οποίοι δεν είναι γνωστοί με το σύστημα του παιδιού, και είναι βλέποντες, κατανοούν τη σημασία του στοιχείου.
- Τα στοιχεία θα πρέπει να δίνουν έναυσμα και να είναι ενδιαφέροντα για το παιδί.
- Εάν χρησιμοποιήσει σύμβολα ή ορατές λέξεις λεξιλογίου, οι χρωματιστοί κωδικοί (λέξεις με χρώματα) μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της γραμματικής.
- Λέξεις μπορούν να οργανωθούν μέσα σε κατηγορίες ομάδων. Για παράδειγμα τα φαγητά με τα ποτά, τα παιχνίδια με τις δραστηριότητες, οι σκέψεις στο σπίτι και οι σκέψεις στο σχολείο, τα πράγματα του σπιτιού και τα πράγματα του σχολείου.

Συμβουλές για τη χρησιμοποίηση του ημερολογίου.

1. φτιάξτε μια λίστα για να συνδυάσετε δραστηριότητες με συγκεκριμένα αντικείμενα. Πάντα χρησιμοποιήστε το ίδιο αντικείμενο για να αναπαραστήσετε μια δοσμένη δραστηριότητα. Χρησιμοποιήστε αντικείμενα τα οποία είναι αρκετά μικρά για το αντίστοιχο κομμάτι του ημερολογίου και τα οποία αναπαριστούν τις δραστηριότητες ή είναι

πραγματικά κομμάτια των δραστηριοτήτων, για πχ μια μπάλα για να αναπαραστήσει το γυμναστήριο.

- στην αρχή της κάθε μέρας τοποθετήστε τα αντικείμενα από τα αριστερά προς τα δεξιά στα βαγονάκια των κουτιών, και επιμένετε σε αυτή τη σειρά καθώς η μέρα εξελίσσεται.
- στην αρχή της ημέρας κάνετε το μαθητή να αισθάνεται κάθε βαγονάκι και αντικείμενο, από τα αριστερά στα δεξιά.....
- κάνετε το μαθητή να πάρει το πρώτο αντικείμενο. Εκτελέστε τη δραστηριότητα που συμβολίζει το αντικείμενο. Όταν αυτή τελειώσει βάλτε το αντικείμενο σε ένα κουτί τέλους ξεχωριστά από το υπόλοιπο ημερολογιακό κουτί.
- προσπαθήστε να αποφύγετε μη προβλεπόμενες δραστηριότητες ή εάν ξέρετε ότι θα υπάρξει ένα ασυνήθιστο γεγονός, τοποθετήστε ένα σύμβολο το οποίο αναπαριστά το γεγονός σε ένα από τα βαγονάκια.

5.4.3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.

Τα άτομα με τυφλοκώφωση αναπτύσσουν συνήθως μη αποδεκτές συμπεριφορές λόγω της αναστάτωσης και του μπλοκαρίσματος που δημιουργείται από ξαφνικές αλλαγές στο πρόγραμμά τους. Σε περιπτώσεις κρίσεων έχουμε παρατηρήσει αρκετές φορές τυφλοκωφά παιδιά να κακοποιούν τον εαυτό τους, να είναι επιθετικά προς τους άλλους και ο θυμός τους να είναι έντονος.

5.4.3.1. ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΝΑ ΜΑΘΕΙ ΝΑ ΠΕΙΘΑΡΧΕΙ;

Πειθαρχία δεν είναι τιμωρία! Είναι μια ενέργεια κατασκευής κάποιων ορίων μέσα στα οποία το τυφλοκωφό παιδί μπορεί να εξερευνεί και να μαθαίνει. Είναι μια διαδικασία εκμάθησης. Τα όρια τοποθετούνται από τους εκπαιδευτές και διδάσκονται στο παιδί με συνεχόμενη ενθάρρυνση. Μεγαλώνοντας μέσα στη φροντίδα και την αγάπη, μαθαίνει να δέχεται τα όρια του.

Η αναπηρία του τυφλοκωφού παιδιού δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιολογία για να του επιτρέψετε περιέργες συμπεριφορές. Να είστε ευθείς εκεί που πρέπει, να επιμένετε και να το αγαπάτε όπως και κάθε άλλο παιδί.

Η πειθαρχία αποτελεί μια θετική και μακροχρόνια προσέγγιση που ενθαρρύνει το παιδί να έχει μια θετική ιδέα για τον εαυτό του βασιζόμενο στις ρεαλιστικές προσδοκίες του και στην κατανόηση των δυνάμεών του. Με την πειθαρχία αποκτά μια αίσθηση των κοινωνικών νόμων, η αίσθηση ότι ανήκει στο γκρουπ των φίλων, και γενικά ότι ανήκει μέσα στην κοινότητα.

Στην ερώτηση πώς εγώ μπορώ να πειθαρχήσω το παιδί μου, οι γονείς εννοούν το «πώς αυτοί μπορούν να ανταποκριθούν στην αναπηρία των παιδιών τους όταν αυτό έχει κάνει κάτι λάθος». Στο σημείο αυτό μπορούμε να αναφέρουμε κάποιες ειδικές ερωτήσεις:

- ο Γιάννης πάντα πετάει τα γυαλιά του κάτω όταν αυτός έχει πει το ποτό του,
- η Ελένητσιμπάει τα άλλα παιδιά όταν παίζει μαζί τους. Εγώ τι μπορώ να κάνω;

Πριν απαντήσετε πρέπει να έχετε υπόψη σας τα παρακάτω:

- το παιδί καταλαβαίνει το τι έχει κάνει;
- έχει διδαχθεί ότι η συγκεκριμένη κίνηση είναι λάθος;
- πραγματικά έχει κατανοήσει το τι εσείς του έχετε διδάξει;

Θα προτείναμε **να ακολουθήσετε τις επόμενες τεχνικές** ως μια γενική ρουτίνα.

- Χρησιμοποιείτε μια οργανωμένη σειρά επικοινωνίας για την προσέγγιση του παιδιού.
- Βεβαιωθείτε ότι το παιδί καταλαβαίνει ότι αυτό που έχει κάνει είναι λάθος.
- Να το βάζετε συχνά πάνω σε μια καρέκλα, στο πάτωμα, ή στο κρεβάτι και να λέτε σε αυτόν "περίμενε".
- Να το αφήνετε μόνο του για λίγο (περίπου για ένα λεπτό).

5. Να υπενθυμίζετε σε αυτόν ότι αυτό που έχει κάνει δεν είναι σωστό και ότι δεν θα πρέπει να το ξανακάνει.
6. Να του πείτε ξανά "περίμενε" και να το αφήσετε μόνο του για 1 ή 2 λεπτά.
7. Να επαναλάβετε ξανά τα 2 προηγούμενα βήματα μέχρι να αισθανθείτε ότι το παιδί τα κατανοεί.
8. Να επικοινωνήσετε στο παιδί τα ακόλουθα:
 - Αυτό έχει τελειώσει!
 - Εμείς ήμαστε απογοητευμένοι!
 - Εγώ ήμουν απογοητευμένος!
 - Εσύ ήσουν απογοητευμένος!
 - Τώρα όμως αυτό έχει τελειώσει!
 - Όλα είναι εντάξει τώρα!
9. Στο τέλος, πραγματοποιήστε μαζί με το παιδί μια άλλη δραστηριότητα την οποία το παιδί ευχαριστείται να την κάνει μαζί σας.

Ο σκοπός του εκπαιδευτή είναι να περιορίσει οποιαδήποτε μη αποδεκτή συμπεριφορά και να τη αντικαταστήσει με μια κανονική συμπεριφορά, και όχι απλά να ικανοποιείται και να καθησυχάζει μόνο με το να "την τιμωρεί".

Όταν το παιδί **κακοποιεί τον εαυτό του** μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την ακόλουθη προσέγγιση:

1. Να παρέμβετε αμέσως και να μην επιτρέψετε στο παιδί να τραυματίσει ή να βλάψει τον εαυτό του.
2. Να οδηγήσετε την προσοχή του στον πόνο.
3. Να εισάγετε μια περισσότερο αποδεκτή δραστηριότητα ως ένα εναλλακτικό τρόπο, για να δουλέψετε έτσι πιο εύκολα την ανησυχία του παιδιού.
4. Να μετατρέψετε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα σε ένα ευχάριστο επίπεδο. Αν ξεκινήσει να τραυματίζει ξανά τον εαυτό του, τότε δώστε του να καταλάβει ότι αν το κάνει, εσείς θα σταματήσετε τη δραστηριότητα που του αρέσει πάρα πολύ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 1: εάν ένα τυφλοκωφό παιδί ασχολείται με πολλά πράγματα και δεν είναι σε μια τακτική ρουτίνα τότε βγαίνει εκτός ελέγχου. Ο γονέας ή ο εκπαιδευτής αισθάνεται ενοχλημένος και θυμώνει. Το παιδί θα ανταποκριθεί στο θυμό με θυμό. Μπορεί να αρχίσει να ουρλιάζει, να κλοτσάει, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο ότι έχει ενοχληθεί. Η διαδικασία εκμάθησης της πειθαρχίας είναι απαραίτητο να ξεκινήσει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 2: μη χρησιμοποιείτε ποτέ τη λέξη «όχι» εάν δεν την εννοείτε. Η λέξη «όχι» πρέπει να ταυτίζεται με πλήρη αποφασιστικότητα. Μην αλλάξετε γνώμη από το κλάμα του παιδιού, το ουρλιαχτό του ή από ανεπιθύμητες ενέργειες. Οι γονείς ανησυχούν πολύ για τα παιδιά τους όταν αυτά είναι αγχωμένα και νευρικά. Πρέπει να γνωρίζουν ότι ένα ειδικό ποσοστό θυμού είναι απαραίτητο να υπάρχει στη ζωή των παιδιών.

5.4.3.2. ΑΝΑΣΤΑΤΩΜΕΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ.....

Όταν η συμπεριφορά ενός μαθητή παρουσιάζει αναστάτωση και προκληθεί κρίση μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, θα πρέπει ως εκπαιδευτικοί ή ως συνοδοί του να προστατεύσετε το μαθητή όσο πιο ευγενικά γίνεται για να μη τραυματίσει τον εαυτό του ή τους άλλους. Αργότερα, φέρτε πίσω στη θύμησή σας ό,τι παρατηρήσατε και αναλύστε την κατάσταση..... ακολουθώντας τις παρακάτω συμβουλές:

1. ψάξτε για το τι μπορεί να αναστατώνει το μαθητή: συγκεκριμένα άτομα, μέρη ή υλικά.
2. να είστε ενήμεροι ότι η συμπεριφορά σας και η ανταπόκρισή σας στην αναστατωμένη συμπεριφορά μπορεί να την ενισχύσει. Πάλι, προσεχτικά αναλύστε τον τρόπο με τον οποίο αντιδράτε όταν συμβαίνουν αναστατωμένες συμπεριφορές.

3. διαμορφώστε ένα θετικό περιβάλλον διδασκαλίας και προφορικά ενισχύστε τη συμπεριφορά που θέλετε να φτιάξετε.
4. προσπαθήστε να καθορίσετε με τι ο μαθητής επικοινωνεί μέσω της συμπεριφοράς του: καταστροφή, φόβο, ανία,
5. η αναστατωμένη συμπεριφορά ενός μαθητή που έχει μειωμένες επικοινωνιακές ικανότητες μπορεί να σχετίζεται με μια κατάσταση η οποία φαινομενικά δεν είναι αναγνώσιμη και δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί, όπως αλλαγές στο σπίτι, ή η αρχή μιας αρρώστιας. Να είστε σίγουρος και να διατηρείτε την ημερομηνία των πληροφοριών σχετικά με την υγεία του μαθητή και τη χρήση των φαρμάκων.
6. μια ξαφνική αλλαγή στην συμπεριφορά του μαθητή, θα πρέπει να οδηγήσει τη σκέψη σας σε πιθανή αλλαγή των ικανοτήτων της όρασης και της ακοής του μαθητή. Προσεχτικά παρατηρήστε το μαθητή και φροντίστε να εξεταστεί ιατρικά, εάν είναι απαραίτητο.

Όταν έχετε να κάνετε με αναστατωμένη συμπεριφορά, συγκεντρωθείτε στην **πρόληψη**. Με το να παρέχετε ένα **προβλεπόμενο θετικό περιβάλλον** και χρησιμοποιώντας **καθαρή επικοινωνία**, μπορείτε να αποκόψετε από τη ρίζα ένα μεγάλο αριθμό προβλημάτων.

5.4.3.3. ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΕΠΙΜΕΝΟΥΝ.

ΒΗΜΑΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ:

1. ΒΗΜΑ: καθορίστε τη συμπεριφορά του ατόμου.
2. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τι κινητοποιεί τη συμπεριφορά.
3. ΒΗΜΑ: παρατηρήστε όταν συμβαίνει η συμπεριφορά.
4. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τις προτιμήσεις του ατόμου.
5. ΒΗΜΑ: επιλέξτε μια μέθοδο επικοινωνίας.
6. ΒΗΜΑ: ενσωματώστε στρατηγικές ώστε να μειώσετε στο ελάχιστο τις φορές που συμβαίνει η συμπεριφορά.
7. ΒΗΜΑ: δομήστε συχνές ευκαιρίες για επικοινωνία.
8. ΒΗΜΑ: αναπτύξτε ένα σχέδιο για γενίκευση και διατήρηση.
9. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τα αποτελέσματα.

Στην ερώτηση «γιατί οι προβληματικές συμπεριφορές επιμένουν», κατάλληλες απαντήσεις πρέπει να αναπτυχθούν και να τις αντικαταστήσουν. Μια λειτουργική ανάλυση των απαντήσεων αυτών, περιλαμβάνει τα 9 βήματα (πίνακας) τα οποία αναλύονται παρακάτω:

Στο βήμα 1, η συμπεριφορά καθορίζεται σε πλαίσια που μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Γι αυτό είναι προτιμότερο, από το να κολλήσουμε την ετικέτα σε ένα μαθητή ότι είναι νευρικός, οι συγκεκριμένες συμπεριφορές να καθορίζονται και αυτές να αποτελούν το πρόβλημα, όπως:

- το χτύπημα,
- η κοροϊδία, και
- το πέταγμα των αντικειμένων.

Το πρόβλημα να αναγνωρίζεται και μετά να περιγράφεται λεπτομερειακά, έτσι ώστε ένα άτομο που δεν έχει συναντήσει ξανά το μαθητή, να μπορεί να τις αναγνωρίσει.

Στο βήμα 2, η ενισχυτική διαδοχή και η συνέπεια για τη συμπεριφορά καθορίζεται με το να χρησιμοποιείται ένα εργαλείο εκτίμησης, όπως η βαθμίδα εκτίμησης των κινήτρων γνωστή ως (MAS). Η λειτουργική σπουδαιότητα των συμπεριφορών για την απόκτηση προσοχής, δραπέτευσης, απτών και αισθητηριακών συνεπειών, και πολλαπλών συνεπειών μπορεί να αναγνωρισθεί. Κάθε ερώτηση περιγράφει μια διαφορετική κατάσταση την οποία προβληματικές συμπεριφορές συχνά συναντιούνται.

- Προσοχή!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκτηθεί η προσοχή των άλλων σε συγκεκριμένες καταστάσεις.
- Δραπέτευση!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να φτιάξουν απαιτήσεις ή να τελειώσουν μη ευχάριστες καταστάσεις ή δύσκολα καθήκοντα, σα να έλεγε το άτομο: «άσε με μόνο» ή «δεν μπορώ να κάνω τίποτα χωρίς τη βοήθειά σου».
- Απτές συνέπειες!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκτήσουν συγκεκριμένες απτές επιβραβεύσεις όπως φαγητό, μουσική ή την ευκαιρία να πηδήξουν πάνω σε ένα τραμπολίνο.
- Αισθητήριες συνέπειες!!!! Συμπεριφορές όπως να περνάνε γρήγορα τα χέρια τους μπροστά από τα μάτια τους, μπορούν να χρησιμοποιούνται εάν με αυτές νιώθουν καλύτερα.
- Πολλαπλά αποτελέσματα!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να διατηρηθούν για περισσότερους από έναν λόγους.

Στο βήμα 3, το πόσο συχνά η συμπεριφορά συμβαίνει και οι καταστάσεις στις οποίες είναι περισσότερο πιθανό να συμβεί, εξετάζονται.

Μια μέθοδος η οποία δεν είναι τόσο απαιτητική για το χρόνο του δασκάλου, είναι της καταγραφής των πληροφοριών σε μια τυχαία εμπλοκή στην οποία οι μέρες της βδομάδας σημειώνονται κατά μήκος μιας οριζόντιας γραμμής, και οι χρόνοι της ημέρας σημειώνονται κατά μήκος μιας κάθετης γραμμής.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι για να χρησιμοποιηθεί αυτή η προσέγγιση:

1. εάν η συμπεριφορά είναι επικίνδυνη ή με άλλα λόγια κοινωνικά μη αποδεκτή, η μια φορά που θα συμβεί είναι ήδη αρκετή.
2. ο δάσκαλος μπορεί να ξοδέψει το μεγαλύτερο ποσό χρόνου σε άμεση καθοδήγηση, παρά στη διατήρηση ενός ιστορικού.
3. αυτή η προσέγγιση παρέχει μια γρήγορη οπτική ανάλυση της συμπεριφοράς.

Στο βήμα 4, το στυλ επικοινωνίας ενός ατόμου και οι προτεινόμενες δραστηριότητες εκτιμούνται. Για παράδειγμα, το προσωπικό και τα μέλη της οικογένειας υποβάλλονται σε ερωτήσεις σχετικά με το:

- πώς ο μαθητής κάνει γνωστές τις ανάγκες του,
- τι τύπους επικοινωνίας ο μαθητής επικοινωνεί αυθόρμητα,
- ποια είναι τα πρόσωπα που ο μαθητής απολαμβάνει να ξοδεύει το χρόνο του, και
- ποιες είναι οι περισσότερο και λιγότερο προτιμώμενες δραστηριότητες του μαθητή.

Για να αυξήσουμε στο μέγιστο τις αισθητήριες συνέπειες τις οποίες ο μαθητής απολαμβάνει, λάβετε υπόψη τα παρακάτω:

- να βρείτε τρόπους για να χρησιμοποιήσετε ευχάριστη διέγερση των αισθήσεων, ώστε να επιβραβεύσετε το μαθητή για την ολοκλήρωση άλλων καθηκόντων.
- ενθαρρύνετε το μαθητή να επικοινωνεί τις επιθυμίες του για μια δραστηριότητα που παρέχει απολαυστική αισθητηριακή διέγερση.

Στο βήμα 5 και στο βήμα 6, ένα μοντέλο επικοινωνίας είναι επιλεγμένο για το άτομο. Θα πρέπει στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μειώσουν στο ελάχιστο τα συμβάντα των συμπεριφορών, όπως χτυπήματα, γρατσουνιές, και πέταγμα αντικειμένων, να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Να αλλάξουν τα προγράμματα των υπαλλήλων.
- Αλλαγή δραστηριοτήτων.
- Αλλαγή τοποθεσιών και περιβάλλοντος.
- Να αναβάλουν ή να αφήνουν σκοπούς.
- Να αποσπούν την προσοχή του μαθητή.
- Να διακόπτουν τη συμπεριφορά.

Αναφορικά με **το βήμα 7**, επικοινωνιακές ικανότητες μαθαίνονται καλύτερα όταν τα άτομα έχουν συχνές συστηματικές ευκαιρίες κατά την διάρκεια της ημέρας να απαιτούν και να απορρίπτουν αντικείμενα και δραστηριότητες, να παρέχουν πληροφορίες και να προσπαθούν να δομήσουν συχνές ευκαιρίες για επικοινωνία.

- Βοηθήστε ένα μαθητή να απαιτήσει την προσοχή, επικοινωνώντας με συνέπεια, έχοντας μια κατάλληλη ανταπόκριση και δίνοντας προσοχή στο μαθητή.

- Δομήστε ευκαιρίες για ένα μαθητή να επικοινωνήσει την επιθυμία του, να πάρει ένα διάλειμμα, ή να σταματήσει μια δραστηριότητα. Κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας παρέχετε στο μαθητή την ευκαιρία να επιλέξει ανάμεσα στη συνέχιση της εργασίας ή ενός διαλείμματος, (για πχ να πει ένα ποτήρι νερό και μετά να επιστρέψει στη δουλειά του) – όσο συχνά υποδεικνύει η κατάσταση, κάθε 2 λεπτά, κάθε 10 λεπτά, ή οποιοδήποτε διάλειμμα είναι κατάλληλο.
- Υποστηρίξτε την επιθυμία ενός μαθητή για αισθητήριους ενισχυτές παρέχοντας συχνές ευκαιρίες για το μαθητή, να επικοινωνεί την απαίτησή του για τις ευχάριστες εμπειρίες και σχεδιάζοντας μια κατάλληλη τοποθεσία για το μαθητή για να αρχίζει αυτές τις δραστηριότητες.
- Βοηθήστε μαθητές, με απτές μιμούμενες συμπεριφορές, να διαλέξουν μεταξύ προτιμώμενων αντικειμένων ή δραστηριοτήτων που έχουν αναγνωριστεί σαν κατάλληλες μέσα σε ένα καθοδηγητικό χρόνο. Για παράδειγμα, μπορεί να δοθεί σε ένα παιδί η επιλογή ανάμεσα στη μουσική και το φαγητό σχεδόν κάθε μισή ώρα κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Αφότου οι μαθητές έμαθαν αυτές τις επικοινωνιακές ικανότητες, **το βήμα 8**, περιλαμβάνει την ανάπτυξη ενός σχεδίου για να γενικεύσει και να διατηρήσει τις ικανότητες, έτσι ώστε ο μαθητής να μπορεί να τις χρησιμοποιεί αυθόρμητα σε διαφορετικές καταστάσεις.

Στην εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργικής επικοινωνιακής εκπαίδευσης, **στο βήμα 9**, καθορίζεται εάν υπήρξε σημαντική μείωση της προβληματικής συμπεριφοράς, και μια συνοδευόμενη αύξηση στη χρήση κατάλληλων επικοινωνιακών ικανοτήτων. Αποδείξεις για το εάν ο μαθητής μπορεί να γενικεύει ικανότητες σε πολλές περιοχές κατά τη διάρκεια του χρόνου με νέες ανταποκρίσεις και με νέους ανθρώπους, εξετάζεται επίσης.

Ως εκπαιδευτικοί κατανοώντας και εφαρμόζοντας τα παραπάνω βήματα, θα είστε ικανοί να αναλύσετε τη συμπεριφορά ενός μαθητή, και να τον βοηθήσετε να βρει τα πιο κατάλληλα μέσα για την εγκαθίδρυση μιας ευαίσθητης σχέσης με το περιβάλλον.

Εάν μια τέτοια θετική σχέση έχει εγκαθιδρυθεί, ο στόχος είναι να επεκτείνετε περισσότερο τις επικοινωνιακές επιλογές που είναι διαθέσιμες στο μαθητή.

5.4.4. ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗΣ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

1. ΚΙΝΗΣΕΙΣ.....

- Να ανταποκρίνεσαι στις κινήσεις του παιδιού.
- Να μαθαίνεις να προσέχεις τους τρόπους έκφρασης του παιδιού.
- Να ανταποκρίνεσαι σε αυτούς έτσι ώστε το παιδί να γνωρίζει ότι εσύ τους έχεις παρατηρήσει.
- Να αυξήσεις ηθελημένα τις κινήσεις του παιδιού.

Το πώς θα τα πετύχεις; Να προσέχεις και να ακουμπάς το παιδί προσεκτικά για να δεις προς τα πού κατευθύνεται η προσοχή του. Να παρατηρείς το ρυθμό της αναπνοής του, την ένταση των μυών του, τις κινήσεις του σώματός του, και τις κινήσεις των χεριών του. Να ανταποκρίνεσαι με απαλή μίμηση. Να διαβάζεις επανειλημμένα τις χειρονομίες του παιδιού ως ένα επικοινωνιακό τρόπο και να ανταποκρίνεσαι.

2. ΑΠΤΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ.....

- Να ενεργοποιήσεις την απτή πρόσβαση.
- Να επιτρέψεις και να ενθαρρύνεις το παιδί να χρησιμοποιήσει τα χέρια του για να εξερευνήσει αντικείμενα και ανθρώπους. Αποκτά πρόσβαση λαμβάνοντας σημαντικές πληροφορίες.

Το πώς θα το πετύχεις; Να παίρνεις το παιδί μαζί σου σε κάποιες βόλτες, να του επιτρέπεις να ακουμπάει το πρόσωπό σου και να νιώθει να διαβάσει έτσι τις εκφράσεις σου, να αλάξεις και να προσαρμόζεις υλικά για να δίνεις ξεχωριστή σημασία σε κάθε πράγμα μέσω της

αφής, και να φτιάξεις ασφαλή περιβάλλοντα τα οποία ενθαρρύνουν αυτή εξερεύνηση.

3. ΝΑ ΠΑΙΡΝΕΙ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΟΥ ΣΕ ΜΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ – ΠΑΙΧΝΙΔΙ.....

- Να ενεργοποιήσεις το παιδί να αλλάζει σειρές. Το να παίρνει τη σειρά του.
- Να δημιουργείς ευκαιρίες για ίσο παιχνίδι, ίση συνεργασία και συναναστροφή.
- Δίνοντας ευκαιρίες στο παιδί να γνωρίσει από κοντά φυσικές συναναστροφές, δίνεις στο παιδί να καταλάβει την ισότητα. Τα αποτελέσματα είναι πάντοτε θετικά. Οι αμοιβαίες ανταλλαγές βασίζονται στην ισορροπία με στόχο την ευχαρίστηση και των δύο (εκπαιδευτή – μαθητή).

Το πώς θα το πετύχεις; Να μιμείσαι τις κινήσεις του παιδιού, να παίζεις παιχνίδια, να του δίνεις ευκαιρίες για να κάνει επιλογές και τέλος να παίρνεις και εσύ μέρος σε δραστηριότητες που κάνει το παιδί.

4. ΣΥΜΒΟΛΑ ΑΦΗΣ.....

- Χρησιμοποίησε τα σύμβολα αφής.
- Μια απαλή αφή στο σώμα ή στα χέρια και με ένα απαλό άγγιγμα να δείξεις το τι έρχεται.
- Μείωσε την ευκαιρία να κάνεις έκπληξη στο παιδί.
- Να κάνεις τον κόσμο του περισσότερο γνωστό, για να μπορεί να τον «δει» το παιδί.

Το πώς θα το πετύχεις; Να σηκώνεις τους ώμους του βρέφους, κάθε φορά πριν το πάρεις αγκαλιά, να χαϊδεύεις λίγο την πάνα του πριν το αλλάξεις, να το ακουμπάς λίγο στην πλάτη για να του δείξεις το γεια σου φεύγω ή το γεια σου έρχομαι.

5. ΓΛΩΣΣΑ.....

- Πρόσβαση στη γλώσσα.
- Πρόσβαση στη συζήτηση. Μια συζήτηση που να εμπεριέχει διάλογο και σύμβολα.
- Πρόσβαση σε χειρονομίες, σε λέξεις, σε εικόνες και σε αντικείμενα που χρησιμοποιούνται ως σύμβολα. Η πρόσβαση αυτή κάνει πιθανή την εκμάθηση της γλώσσας.

Το πώς θα το πετύχεις; Χρησιμοποίησε λέξεις και προτάσεις οι οποίες είναι απλές και έχουν νόημα (με σινιάλα και με ομιλία). Για παράδειγμα: «εδώ είναι το αναφυκτικό σου. Θέλεις να το πιεις;» Τη στιγμή που πραγματοποιείς τα σινιάλα, σύμβολα, να προσκαλέσεις το παιδί να τα αγγίξει και **να προσέξεις τα χέρια σου να είναι κάτω από τα χέρια του παιδιού**. Να δώσεις σύμβολα αντικείμενα ή εικόνες όπου χρειάζεται.

5.5. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ.

5.5.1. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ.

Είναι σημαντικό να διδάσκεις τυφλοκωφά παιδιά σε φυσικά περιβάλλοντα και μέσα στη ρουτίνα καθημερινών δραστηριοτήτων. Δεν υπάρχει κανένα φυσικό περιβάλλον περισσότερο κατάλληλο από αυτό του σπιτιού. Μας παραχωρεί το πιο ασφαλές μέρος μέσα στο οποίο μπορούμε να μαθαίνουμε και να κάνουμε πρακτική νέων ικανοτήτων. Εάν οι οικογένειες λαμβάνουν κατάλληλη υποστήριξη και ενθάρρυνση μπορούν να διδάξουν αξιόλογες ιδέες απλά με το να βάζουν το παιδί τους να συμμετέχει στην προετοιμασία των γευμάτων, να βοηθά στις εργασίες του σπιτιού, και να παίρνει μέρος σε δραστηριότητες καθημερινής ρουτίνας.

Οι συζητήσεις και οι δραστηριότητες που μπορούν να γίνουν μαζί με τους γονείς βοηθά τα παιδιά να μάθουν λέξεις και ιδέες, αλλά και δίνει μια ξεχωριστή ταυτότητα στο παιδί. Γίνεται ένα μέλος της οικογένειας. Η ανταλλαγή σχολίων και συναισθημάτων σε μια κανονική ροή καθημερινότητας εμπλουτίζει τις σχέσεις της οικογένειας.

Συχνά το παιδί πρώτα θα δείξει μια μεγάλη ικανότητα ή ένα νέο επικοινωνιακό στυλ σε δραστηριότητα στο σπίτι, επειδή στο σπίτι του είναι άνετος.

Κάποιες φορές ο καθηγητής μπορεί να φοβάται όταν ο γονιός αναφέρει ότι το παιδί έχει κα-

ταφέρει μια νέα ικανότητα στο σπίτι, μια ικανότητα που ο δάσκαλος δεν έχει παρατηρήσει ακόμα στο σχολείο. Η πρώτη σκέψη που περνάει από το μυαλό του δασκάλου είναι ότι ίσως ο γονέας υπερβάλλει. Εάν παρ' όλα αυτά ο καθηγητής και ο γονέας έχουν δουλέψει μαζί ως ομάδα, και ο ένας βοηθάει τον άλλον στις προσπάθειές του, τότε θα πρέπει και οι δύο μαζί να συζητήσουν για την πρόοδο του παιδιού και να μην σκεφτούν ότι η δεδομένη ικανότητα είναι μια διαφορά μεταξύ τους.

5.5.2. ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ.

Οι εκπαιδευτές έχουν την υποχρέωση να υποστηρίζουν τους γονείς τυφλοκωφών παιδιών. Πρέπει να γνωρίζουν ότι οι οικογένειες αυτές περνούν μια πάρα πολύ δύσκολη περίοδο και θέλουν υποστήριξη. Οι ειδικοί θα πρέπει να έχουν κατανόηση και να έχουν αποκτήσει τα απαραίτητα εφόδια για να μπορούν:

- να βοηθήσουν και να επουλώσουν πληγές των άλλων, αλλά και
- να βγουν άρτιοι από τη διαδικασία, του να δίνουν φροντίδα και υπηρεσίες.

Τι σημαίνει κατανόηση του εκπαιδευτή προς το γονέα;

Σας δίνουμε ένα παράδειγμα..... Ας υποθέσουμε ότι έχουμε ένα γονέα τυφλοκωφού παιδιού, ο οποίος εκφράζει μια ανησυχία για ένα μικρό τραύμα στο χέρι του παιδιού. Ένας ειδικός μπορεί να τονίσει στο γονέα, ότι υπάρχουν άλλα πιο σπουδαία και πιο σημαντικά πράγματα που θα πρέπει να μας ανησυχούν κι όχι αυτό το μικρό τραύμα στο χέρι του παιδιού. Αυτή είναι **μια λανθασμένη κίνηση** από τον ειδικό. Πρέπει να γνωρίζει και να θυμάται για πάντα ότι ακόμα και για το πιο μικρό σημάδι ένας γονιός σκέφτεται ότι εκείνη τη στιγμή το παιδί του πονάει, και για αυτόν αυτό είναι κάτι σημαντικό.

Σημαντική βοήθεια χρειάζονται οι γονείς και κατά τη μεταβατική περίοδο του παιδιού από το σπίτι στο σχολείο. Η μετάβαση από την αρχική παρέμβαση, όπου συχνά δίνεται σε ατομική βάση στα μέλη μιας οικογένειας, στη φροντίδα που δίνεται στο σχολείο είναι πάρα πολύ δύσκολη.

Η σχέση μεταξύ της οικογένειας και αυτού που δίνει φροντίδα στις υπηρεσίες της αρχικής παρέμβασης είναι συχνά πάρα πολύ στενή και ζεστή. Παρ' όλα αυτά, όταν το παιδί έρχεται στο σχολείο, οι ρόλοι είναι πιο διαφοροποιημένοι, και οι υπηρεσίες συχνά φαίνονται να είναι περισσότερο απρόσωπες. Η οικογένεια μεταφέρεται ξαφνικά από μια «ατομική» σχέση, σε μια σχέση «ενός δωματίου» από άγνωστους ειδικούς οι οποίοι θα οργανώνουν τα προγράμματα για το παιδί τους. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει μια πραγματική κατάσταση αποξένωσης, εάν δεν τη μεταχειριστούμε με ευαισθησία.

Ο καλός και «ευαίσθητος» ειδικός είναι αυτός που θα ενημερώσει την οικογένειά και θα ξεχωρίσει ποιες υπηρεσίες είναι ωφέλιμες και απαραίτητες για το παιδί τους.

5.5.3. Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ.....

Δουλεύοντας με ένα παιδί και με την οικογένειά του και τα άλλα μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας χρειάζεται να έχουμε τα ακόλουθα στη σκέψη μας:

1. μιλήστε με τους γονείς ως φίλοι – ως ισότιμοι.
2. κάντε κάθε δυνατή προσπάθεια να λάβετε πληροφορίες από την οικογένεια για ένα πρόγραμμα του μαθητή, αναγνωρίζοντας ότι τα μέλη της οικογένειας είναι οι πρωταρχικοί δάσκαλοι του παιδιού.
3. αφήστε τα μέλη της οικογένειας να γνωρίζουν ότι η εμπλοκή τους είναι σημαντική και υπολογίσιμη και ότι δεν είστε απλά υποχρεωμένος να τους ζητήσετε να συμμετέχουν.
4. να είστε θετικός, υπομονετικός και γεμάτος σεβασμό.
5. πάρτε μια πλατιά άποψη συμμετοχής και παρέχετε στα μέλη της οικογένειας επιλογές.
6. κρατήστε τις οικογένειες ενήμερες σχετικά με το πρόγραμμα και δώστε τους πρόσβαση στις πηγές της πληροφόρησης.

7. σεβαστείτε την κουλτούρα της οικογένειας, επικοινωνήστε με τα μέλη της οικογένειας στην προτεινόμενη από αυτούς γλώσσα και χρησιμοποιήστε ένα μεταφραστή εάν είναι απαραίτητο.
8. συνδέστε τους γονείς με άλλους γονείς τυφλοκωφών παιδιών.
9. παρέχετε πληροφορίες όταν αποφάσεις χρειάζονται να παρθούν.
10. ξεχωρίστε τις απόψεις σας από πραγματικά γεγονότα.
11. σεβαστείτε τις επιλογές της οικογένειας.
12. σεβαστείτε το απόρρητο της κατάστασης.
13. σεβαστείτε το δικαίωμα των γονέων να διαφωνήσουν μαζί σας.
14. θέστε λογικές ώρες συνάντησης και μέρη για να διευκολύνεται το πρόγραμμα των εργαζόμενων γονέων.
15. μην απελπίζεστε και μην τα παρατάτε. Μην έχετε σαν αρχικό συμπέρασμα ότι τα μέλη της οικογένειας δε θα συμμετέχουν ποτέ, απλά επειδή δεν έχουν ανταποκριθεί στα πρώτα καλέσματα.
16. να είστε σίγουροι ότι θα καταλάβετε τις συνθήκες μιας οικογένειας σε μικρό χρονικό διάστημα.
17. Να είστε ευαίσθητοι στις καταστάσεις τις οποίες τα μέλη της οικογένειας μπορεί να υπόκεινται.

Οι προσπάθειες των δασκάλων να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν ικανότητες μπορεί να είναι παράλληλες με τις προσπάθειες των γονέων.